

Nortoyeva Nodira Muhammadaliyevna

ADChTI, o'qituvchi

FRAZEOLOGIK DERIVATLARNING SEMANTIK TAHLILI

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilshunosligida keyingi yillarda olib borilgan frazeologizmlar va ularning derivatlarini semantik tahlili yuzasidan ilmiy tadqiqotlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: frazeologizmlar, derivatlar, semantik xususiyatlar, semantik komponentlar, ko'chma ma'no.

Аннотация: В данной статье рассматривается о научных исследованиях по семантическому анализу фразеологизмов и их производных в последние годы в узбекском языкознании.

Ключевые слова: фразеологизмы, дериваты, семантические признаки, семантические компоненты, переносное значение.

Abstract: This article discusses scientific research on the semantic analysis of phraseological units and their derivatives in recent years in Uzbek linguistics.

Keywords: phraseological units, derivatives, semantic features, semantic components, figurative meaning.

Ma'lumki, frazeologizmlar o'ziga xos ko'chma ma'nolarga ega bo'lgan, xalq tilida keng qo'llanadigan so'z birikmalaridir. Bu sohalarda olib borilgan asosiy ilmiy tadqiqotlar, avvalo, frazeologizmlarning turlari, tuzilishi va semantik xususiyatlarini aniqlashga qaratilgan. Ushbu sohadagi tadqiqotlarda frazeologik birikmalarning klassifikatsiyasi (idiomalar, stabil iboralar, maqollar va hikmatli so'zlar) ko'p uchraydi. Xususan, tahlillar shuni ko'rsatadiki, asosiy ilmiy tadqiqotlar frazeologik birliklarning semantik xususiyatlari, turli frazeologizmlarning semantik strukturasi tahlil qilishga bag'ishlangan. Bu tahlillar ko'pincha frazeologik birliklar tarkibidagi asosiy semantik komponentlar, ularning o'zaro munosabatlari va qo'llanilishdagi ma'no o'zgarishlariga e'tibor qaratadi. Frazeologizmlar ko'pincha ko'chma ma'no orqali hosil bo'lgani uchun, semantik tahlil ularning to'g'ridan-to'g'ri va ko'chma ma'nolarini ajratish, ularning madaniy va ijtimoiy kontekstlarda o'rnini tushuntirishga qaratiladi.

Undan tashqari, keying yillarda frazeologizmlarning milliy xususiyatlari va qiyosiy tadqiqotlarga oid ishlar ko'p tayorlandi. Unda asosan o'zbek tilida frazeologizmlarning semantik tahliliga oid tadqiqotlar ko'pincha milliy o'ziga xoslikni tahlil qiladi. Bu ishlar o'zbek xalqining urf-odatlarini, madaniyati, diniy va ma'naviy qadriyatlarini bilan bog'liq frazeologik birliklarni semantik jihatdan tahlil qiladi. Qiyosiy frazeologiya tadqiqotlarida o'zbek tilidagi frazeologizmlar boshqa tillar bilan taqqoslanadi. Bu tadqiqotlar millatlararo o'xshashlik va farqlarni ko'rsatishga yordam beradi. Masalan, rus va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning semantik jihatlari qiyosiy tahlil qilingan ilmiy ishlar mavjud..

Bugungi kunda dolzarb mavzulardan biri bo'lib qolayotgan frazeologizmlarning semantik o'zgarishlari, frazeologik birikmalar vaqt o'tishi bilan semantik o'zgarishlarga uchrashi mumkin masalasi o'z navbatida yangi hosil bo'layotgan frazeologik hosilalarni o'rganishni va

tadqiqot ob'ektiga aylanishini taqozo etadi. Ilmiy ishlar bu o'zgarishlarning sabablarini, ya'ni yangi ijtimoiy va madaniy sharoitlarda yangi ma'nolar yoki qo'llanishdagi o'zgarishlarni tushuntiradi. Masalan, zamonaviy o'zbek tilida yangi paydo bo'layotgan frazeologizmlar yoki qadimgi frazeologizmlarning yangi ma'no qatlamlari haqida tadqiqotlar mavjud. Shu bilan birga, ushbu frazeologik birliklarning boshqa tillarga tarjima muammolari actual mavzulardan biridir. Ya'ni, frazeologik birikmalar ko'chma ma'no asosida shakllangani sababli ularni tarjima qilish ham qiyin bo'lishi mumkin. Bu yo'nalishdagi ilmiy ishlar frazeologizmlarni boshqa tillarga adekvat tarjima qilish masalalariga bag'ishlangan. Frazeologizmlarning tarjima jarayonida madaniy va lingvistik to'siqlarni qanday yengib o'tish mumkinligi, ma'nodosh frazeologizmlarni qanday tanlash masalalari ilmiy ishlarning asosiy mavzularidan biri bo'lib kelmoqda. Ma'salan, o'zbek tilshunosligida oxirgi yillari olib borilgan quyidagi tadqiqotlar namunalarini keltirish mumkin: G'. Abdulxakimovning "O'zbek tilidagi frazeologizmlarning semantik tahlili" dissertatsiya ishida o'zbek tilida keng tarqalgan frazeologik birliklarning ma'no jihatidan o'rganilgan va tahlil qilingan. A. Karimovning "Qiyosiy frazeologiya: o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birliklarning semantik tahlili" tadqiqot ishi o'zbek va ingliz tillaridagi frazeologik birikmalarning o'zaro qiyosiy tahliliga bag'ishlangan. S. Ibragimovning "Frazeologizmlarning zamonaviy o'zbek tilida qo'llanilishi va ularning semantik tahlili" ilmiy ishida zamonaviy o'zbek tilidagi frazeologik birliklarning qo'llanilishidagi o'zgarishlar va ularning semantik tahlili tadqiq qilingan. Undan tashqari, bu mavzuga oid ilmiy ishlar va tadqiqotlar ko'plab ilmiy jurnallarda va dissertatsiyalarda keng yoritilgan bo'lib, ular frazeologik birliklarni turli nuqtai nazardan o'rganadi.

Fikrimizni xulosasi sifatida shuni aytish mumkinki, frazeologik derivatlar va ularning amaliy qo'llanilishi, ma'nodosh va zid ma'noli frazeologizmlar mavzulari dolzarbdir. Shu sababli ilmiy ishlarda frazeologik birliklar orasidagi ma'nodosh va zid ma'noli birliklar haqida fikr yuritilmoqda, ayniqsa, til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik masalasi ilmiy tadqiqotlarda keng munozara bo'lmoqda. Frazeologik birliklarning xalqning madaniyati, urf-odatlar va tarixiy an'analari bilan bog'liqdir. Frazeologizmlar zamonaviy o'zgarishlarga uchraydi va o'zbek tilida yangi frazeologik birliklar hosil bo'ladi. Frazeologik derivatlar o'zbek tilining boyligini aks ettiradi va ularning semantik tahlili tilshunoslik sohasida yangi bilimlarni ochishga yordam beradi.

Adabiyotlar:

1. A. Hojiyev. Ozbek tili so'z yasaliş tizimi. Toshkent.-2007
2. E.Tojiyev. O'zbek tili morfemikasi. –T, 1992
3. Muhammadaliyevna, N. N. (2024). FRANSUZ TILIDA IKKILAMCHI FRAZELOGIK BIRLIKLAR YASALISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. *JOURNAL OF LANGUAGE AND LINGUISTICS*, 7(1), 67-70.
4. Muhammadaliyevna, N. N. (2024). LES TRAITS PRAGMATIQUES DES DÉRIVÉS PHRASEOLOGIQUES EN FRANÇAIS. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, 12(4), 703-706.
5. Muhammadaliyevna, N. N., & van Wijk, R. (2023). Communicative-Pragmatic Particularity in the Study of Phraseological Units and Their Derivatives in French and Uzbek. *JOURNAL OF EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 2(11), 26-28.